

Dr. Öğretim Görevlisi
Mustafa Mesut ÖZEKMEKÇİ

ÇOMÜ Gökçeada MYO
E-posta:
mesutozekmekci@comu.
edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7613-9939>

Eser Geçmişi / Article Past:

Başvuruda bulundu.
Applied
11/9/2020

Kabul edildi.
Accepted
19/09/2020

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.793950>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Ceride Odası 1830-1850

Ceride Chamber 1830-1850

Öz

Osmanlı Devleti'nde genel manada ilk nüfus sayımı bilindiği üzere 1830-1831 yılında yapılmaya başlanmıştır. Tahrir amacıyla taşraya gönderilen sayım memurları başkente dönüşlerinde sayıma ait defterlerin bir kopyasını sayım yerinde bırakırken diğer kopyasını ise İstanbul'a getirmişlerdir. Bunun yanında taşradaki doğum, ölüm, iç ve dış gibi demografik hareketlerin tespiti için her 6 ayda bir nüfus yoklama defterlerinin tutulmasına ve bunların da İstanbul'a gönderilmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda Ceride Odası başkent İstanbul'da taşradan gelen ve üzerinde eklemeye ile çıkarmaların yapıldığı nüfus defterlerinin temize çekilip muhafaza edilebilmesi için kurulmuştur. İlk ihdasında yaklaşık 5-10 memuru olan kurum zamanla büyüyüp gelişmiştir.

Çalışmada Ceride Odasının ilk kuruluşundan itibaren merkez ve taşra yapılanması ile kurumun 1830 ila 1850 arasındaki dönemde gelişim ve değişimi izah edilmiştir. Bunun yanında odanın kuruluşundan itibaren –tespit edilebilen– nazırları ve personellerinin yaptıkları işlerle ayrıca bunların maaşlarına değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nüfus Sayımı, Nüfus Defteri, Ceride Odası, Demografi

Abstract

In the Ottoman Empire, the first census was carried out in 1830-1831, as is known in general. When the counting officers sent to the countryside for tahrir returned to the capital, they left a copy of the counting books at the counting site, while the other copy was brought to Istanbul. In addition, it has been decided to keep the population polling books every 6 months to determine demographic movements such as birth, death, internal and external in the province, and send them to Istanbul. In this context, Ceride Odası was established in the capital, Istanbul, to clean up the population books on which additions and extractions were made. The institution, which had approximately 5-10 personnel in the first year, grew and developed over time.

In the study, the development and change of the institution over time was explained by the central and provincial structure since the first establishment of Ceride chamber. In addition, since the establishment of the room – can be determined – and the work of their staff is also mentioned in their salaries.

Keywords: Census, Population Registers, Ceride Odası, Demography

* Bu çalışma MCBÜ SBE'nde 02.09.2020 tarihinde kabul edilen "İlk Osmanlı Nüfus Sayımları (1830-1850) ve İngiltere, ABD Nüfus Sayımları ile Mukayesesi" başlıklı doktora tezinden uyarlanmıştır.

ATIF: ÖZEKMEKÇİ Mustafa Mesut , "Ceride Odası 1830-1850", **Tarih ve Gelecek Dergisi**, 6/3 (Eylül 2020), s. (1012-1024)

CITE: ÖZEKMEKÇİ Mustafa Mesut, "Ceride Room 1830-1850", **Journal of History and Future**, 6/3 (September 2020), pp. (1012-1024)

Giriş

Öncelikle literatürde Cerîde Odası ile alakalı çok fazla bilgi olmadığını belirtmek gerekmektedir.¹ Bu bağlamda öncelikle bu yapının ismi üzerindeki farklı düşünceler konusunda tartışmalar yapılacaktır. Cevdet Küçük, nezaretin 1831’de Cerîde Muhasebesinin yeniden teşkilatlandırılmasıyla kurulmuş olduğunu belirtip mezkûr yapının mali, istatistiki ve nüfusla alakalı işlere baktığını ifade etmektedir.² Kemal Karpat’a göre ise, Cerîde Nezareti, nüfus sayımlarına müteakip kurulmuş ve ihdası esnasında ilk etapta *Defatir Nezareti* ismiyle adlandırılmıştır. Buna karşın II. Mahmut bu ismi beğenmemiş ve sultanın isteği üzerine kurumun isminin Cerîde Nezareti olmasına karar verilmiştir.³ Literatüre girmiş çalışmalarda Cerîde Nezareti⁴ ismiyle yer etmiş bu kurumun isminin daha çok *Cerîde Odası* şeklinde ifade edildiği pek çok evrak Başkanlık Osmanlı Arşivinde mevcuttur.⁵ Açıkçası bu kurumun dört başı mamur bir nezaretten çok aslında bir oda olarak teşekkül ettiği ve sadece odanın başındaki zatın unvanının nazır olmasından hareketle odanın isminin nezaret diye adlandırıldığı ifade edilebilir.⁶

Odanın isminin zaman içindeki değişimiyle ilgili, kronolojik olarak takip edilen evraklardan hareketle 1831 ila 1838 arasında kuruma *Cerîde Odası*, başındaki sorumluya ise *Cerîde Nazırı* denildiği görülmektedir.⁷ Odanın, Ocak 1838 ila Temmuz 1840 arasındaki maaş evrakı⁸ incelendiğinde ise Mayıs 1838’den itibaren odanın *Cerîde Muhasebesi* adını aldığı ve bu tarihten itibaren odanın başındaki kişi için *Cerîde Nazırı* unvanı yerine *Muhasebeci Efendi* tabirinin kullanıldığı görülmektedir.⁹ Mart 1840 yılına kadar bu şekilde çalıştığı ifade edilebilecek *Cerîde Muhasebesi* aynı tarihin Mayıs ayında yeniden şekillendirilmiştir. Bu bağlamda incelediğimiz

1 Cerîde Nezareti için bkz. Cevdet Küçük, “Cerîde Nezareti”, TDV İslam Ansiklopedisi, (1993), 7/409-410, Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform (1836-1856)*, (İstanbul: Eren Kitap,1993), 101-102; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul, MEB, C:1, 1993) 281, Mahir Aydın, “Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri”, *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi*, İstanbul 1990, SS.90-91

2 Küçük, “*Cerîde Nezareti*” ,409

3 Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914* çev. Bahar Tırnakçı, (İstanbul, Timaş Yayınları, 2010), 65-66

4 Nezaret bilindiği üzere bakanlık demek olup hayli yüksek bir memuriyeti temsil etmektedir. Bununla beraber kelimenin taşradaki küçük memuriyetleri isimlendirmek için de kullanıldığı ayrıca kelimenin çok değişik kullanımları olduğu söylenebilir. Detaylar için bkz. Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform*, s.65

5 Bu bağlamda kurum için “oda” tabiri sıklıkla kullanılırken, başındaki zat ise genel olarak “*Nazır Efendi*” şeklinde belirtilmektedir. Birkaç örnek için bkz. BOA, C.ML. 101_4462; C.DH.74_3683, C.DH. 74_3654, C.DH. 90_4489

6 Taşralarda yapılan sayımlardan sonra başkente getirilen defterlerin “Cerîde Nazırına” gönderildiğini gösteren pek çok yazışma vardır. Buna karşın bu evrakların “Cerîde Nezaretine” gönderildiğini ifade eden evraka rastlamadık. Bununla birlikte elbette “Cerîde Nezareti” ismi geçen evrakları gözden kaçırmış da olabiliriz. Nüfus defterlerinin “Cerîde Nazırına” teslim edildiğini izah eden bazı evrak için bkz. BOA, HAT 335_19226; HAT, 335_19216,

7 Birkaç örnek belge için bkz. BOA, C.DH. 135_6725, C.DH. 127_6326, C.DH. 75_3712, C.DH. 84_4156, C.DH. 136_6761, C.DH. 103_5164

8 “*Maaş ve mahiye nazır-ı Ceride ve memurin saire ve masarifati müteferrik der zamanı hazret-i es-seyyid Mehmed Said Efendi nazır-ı Ceride*” BOA, ML.MSF.d 18945, s.2

9 “*maaş-ı muhasebeci efendi*” BOA, ML.MSF.d 18945, s.3

masraf defterinden hareketle *Cerîde*, *Mevkûfât*, *Mukata'ât* ve *Jurnal* kalemlerinin¹⁰ de Cerîde Muhasebesinin altında konumlandırıldığı söylenebilir.¹¹ 1840 yılının son aylarına gelindiğinde ise¹² Cerîde Muhasebesi lağvedilerek nazırlık bütün personeliyle birlikte Maliye Nezareti'nin alt birimlerinden olan Varidat Muhasebeciliğine devredilmiştir.¹³ Bu değişiklikle muhtemelen Cerîde Odasının/kaleminin Varidat Muhasebeciliği altında nüfusla alakalı işleri yapmak adına küçük bir oda olarak konumlandırıldığı düşünülmektedir.

Detayları aşağıda değinileceği üzere 1844 yılından itibaren ordunun değişen askere alma politikalarının Cerîde Odasının yapısı ve işleyişini de etkilediği söylenebilir. Buna bağlı olarak 1844 yılından itibaren ordu dairelerinin merkezleri olarak belirlenen yerlerde Cerîde Muhasebeciliğinin altında bölgesel Cerîde Odaları şeklinde tabir edilebilecek yapıların kurulduğu ifade edilebilir.¹⁴ Ayrıca bu odalarda istihdam edilen personellerin de lağvedilen Cerîde Muhasebesinin elemanları olduğu görülmektedir. Bunların istihdamlarına sebep ise nüfus yazımıyla alakalı geçmiş tecrübeleridir. Örneğin, Hassa Ordusu için mezkûr ordunun nüfus işleriyle ilgilenen yerel Cerîde Odası ile alakalı yazışmada odada geçici olarak görevlendirilen İbrahim ve Edhem Efendilerin tecrübe ve ehliyetlerine binaen daimi olarak buraya atanmaları talep edilmiştir.¹⁵ Bu belgeden hareketle 1844'ten sonra ordu dairesi olarak teşkil edilen bölgelerin merkezlerinde Cerîde Odaları kurulduğu ifade edilebilir.¹⁶ Ayrıca 1844 sonrasında da odanın/kaleminin Cerîde Muhasebesi altında *Nüfus Odası* adıyla çalıştığını gösteren vesikalar mevcuttur.¹⁷

1. Cerîde Odasının Kuruluşu ve Vazifeleri

Bu izahlarla beraber odanın ilk kuruluşuna dönülebilir. Odanın kuruluşuna müteakip ilk etapta nazırlık için çeşitli isimler tespit edilmiş ve belirlenen adaylardan birisi olarak bu iş için uygun olduğuna kanaat getirilen Mehmet Said Efendi, 7.500 kuruş maaşla nezaretin ilk nazırlığına atanmıştır.¹⁸ Mehmet Said Efendi'nin bu vazifeye tayinine sebep geçmiş dönemlerde Bâb-ı

10 A. Akyıldız, kurumdan zaman zaman Cerîde Kalemi olarak bahsetmektedir. Bkz. Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform*, s.101.

11 BOA, ML.MSF. 18945, s.15

12 Cerîde Muhasebesine ait masraf defteri Ekim 1840 yılındaki kayıtlarla sona ermektedir ayrıca bu tarihte Cerîde Muhasebecisinin maaş kısmı boş bırakılmıştır. BOA, ML.MSF.d. 18945, s.16

13 Küçük, "*Cerîde Nezareti*", s.409

14 BOA, İ.MSM. 11_221

15 Ayrıca mezkûr efendilerin mevcut maaşları 1000'er kuruşa yükseltilmesi bunun yanında tayinat olarak 3'er çift ekme ve birer kıyye et verilmesi kararlaştırılmıştır. BOA, C.AS. 300_12459

16 Hassa, Rumeli ve Anadolu Ordu Dairelerinin cetvellerini bulmamızdan hareketle buralarda da 1845 ve kısa bir zaman sonra yerel Cerîde Odalarının kurulduğu iddia edilebilir. Bkz. Ek:1,2. Arabistan ve Dersaadet ordu dairelerindeki Cerîde Odalarının teşkiline dair ise her hangi bir evrak bulamadık. Bununla beraber Mayıs 1849 tarihli bir yazışmada Arabistan Ordu dairesinin nüfus defterlerinin düzenlenmesi için Arabistan Müşiri İstanbul'dan personel talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine merkezden İbrahim Efendi isminde bir memur 2.500 kuruş maaş ve aynı miktardaki harcırahla bu vazifeye tayin edilmiştir. İbrahim Efendiye verilen direktifte mezkûr odada çalışması için 350 kuruş maaşla ahali yerlisinden 6 kişiyi istihdam etmesi istenmiştir. Bkz. BOA, İ.DH. 204_11751. Dersaadet Ordu dairesi ile alakalı olarak ise H. 1269 olarak tarihlendirilmiş bir evrakta ise Kâtip Hafız Mehmet isimli bir şahsın Dersaadet Orduyu Hümayun Cerîde Nüfus Odası'nın kuruluşundan itibaren 7 yıldır burada çalıştığı belirtilmektedir. Buradan hareketle Dersaadet Ordusu Cerîde Odasının da H. 1262'de (M.1845-1846) kurulduğu iddia edilebilir. Bkz. BOA, MVL. 141_13.

17 Örneğin Ocak 1847 tarihli bir yazışmada Jurnal Odası kâtiplerinden Salih Bey'in oğlu olan Ahmed Raşid Efendi'nin Cerîde Muhasebesi Nüfus Odasında bir kâtipliğe tayin edilmeyi arzuladığı görülmektedir. Bkz. BOA, A.} DVN. 26_52 Benzer bir belge için bkz. BOA, A.} MKT.177_72

18 Aydın, "*Sultan II. Mahmud Dönemi*", s.90

Defterî'deki memuriyetidir.¹⁹ Nezaretin teşekkülüyle birlikte nüfus defterleriyle alakalı gerekli işlerin yapılması adına oda hizmetine 5-10 civarında memur verilmiştir.²⁰

Peki, odanın nüfusla alakalı yaptığı gerekli işler nelerdir? İlk sayımda tahrir için taşraya gönderilen memurların Dersaadet'e intikallerinde konuyla alakalı olarak Sultan'a izahat verdiklerini gösteren pek çok yazışma mevcuttur.²¹ Nüfus sayımlarıyla yakından ilgilenen, bu iş için masraftan kaçınmayan II. Mahmut'un mübaşirlerin getirdikleri defterleri şahsen tetkik ettiği ve zaman zaman sayımların düzgün yapılmasıyla alakalı olarak memurların uyarılmasını istediği söylenebilir.²² Sultan'ın yaptığı tetkiklerden sonra ise defterleri usul üzere Cerîde Nazırına ilettiği, keza taşradan gelen mübaşirlerin de defterleri yine nazıra teslim ettikleri görülmektedir.²³

Cerîde Odasının asli vazifesi işte bu ilk sayım defterlerini ve sonrasında taşralardan ilk etapta 3 ay olarak belirlenmiş ancak daha sonradan 6 ayda bir gönderilmesi istenmiş yoklama defterlerini öncelikle çeşitli yönlerden kontrol etmektir.²⁴ Bu bağlamda taşradan başkente gelen defterler, eldeki atik defterlerle (muhtemelen ilk sayımdaki defterlerle) karşılaştırıp mufassal ve icmal olarak güzel yazıyla temize çekilmektedir.²⁵ Ayrıca müteferrik bazı evraklardan anlaşıldığı üzere Müslümanlara ait nüfus defterlerindeki kayıtlar incelenmekte ve buralardan matluba uygun *tüvanalar* süzülerek bunların miktarlarını ortaya koyan evraklar oluşturulmaktaydı.²⁶ Bunun yanında gayrimüslimlere ait defterlere de aynı işlemler yapılmakla birlikte bunlar için ayrıca cizye mükellefleri ve cizyeye müstahak olmayanlar için de (*sabi, amelmande*) ayrı kayıtlar tutulmakta ve bu kayıtlardan hareketle reayanın müstahak olduğu cizyeye dair zam ile tenzilleri yapılmaktaydı.²⁷ Buradan hareketle odanın yaptığı işlerin taşradan gelen defterlerin temize çekilmesi, sayım defterlerindeki kayıtları tasnifle askerlik yapabilecek Müslümanların ve cizye mükellefi reayanın sayılarına dair ayrı ayrı veriler hazırlanması olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Cerîde Odası vasıtasıyla taşralardaki demografik hareketlerin tümünün (doğum, ölüm, kaza vb. dışına seyahat ve kaza içindeki yer değiştirmeler) takip edilmeye çalışıldığı söylenebilir. Nitekim bu işlere bir örnek olarak Rusçuk kazasına ait bir defterle alakalı odanın yaptığı uyarı zikredilebilir. Buna göre kazaya ait defterlerde ölüm, doğum ve seyahat kayıtlarına tarih konulmadığı, reayanın yoklama defterlerinde cizye işaretleri olmamasından dolayı Cerîde Odası İstanbul'a gönderilen defterleri nizama uygun bulmamış ve bir dahaki yoklama defterlerinde bu esaslara dikkat edilmesi için kazadaki görevlilere gerekli talimatlar gönderilmiştir.²⁸

Odanın yaptığı bu işlerin 1830-31 ila 1845 yılına kadar değişmeden geldiği düşünülmektedir. 1845 yılından itibaren ise Osmanlı ülkesinde kur'a usulü ile askere alma sisteminin getirilmesi ile kayıtlar üzerinden nefer celbine başlanmasının nüfus defterleri üzerinde yapılan işlemleri de değiştirdiği söylenebilir. Bu değişiklikler şu şekilde özetlenebilir: Öncelikle kazalardan 4 ayda bir

19 Aydın, "Sultan II. Mahmud Dönemi", s.90

20 Aydın, "Sultan II. Mahmud Dönemi", s.90

21 Aydın, "Sultan II. Mahmud Dönemi", s.91. Ayrıca bkz. BOA, HAT. 335_19214, HAT. 335_19222.

22 "Ancak bu tahrir maddesine memur olanların bazıları yolunda icra-i memuriyet itmediklerinin işidiyorum siz dahi iyice tahkik idesiniz" BOA, HAT. 335_19220

23 BOA, HAT 335_19226; HAT. 335_19216, HAT. 335_19222

24 Aydın, "Sultan II. Mahmud Dönemi", s. 93.

25 BOA, HAT. 1595-30

26 BOA, NFS.d 3864, BOA, KK d: 6578, BOA, TS.MA.d: 4895 örnek olarak gösterilebilir.

27 BOA, HAT.1595_30_1, BOA, C.DH 52_2646, C.DH. 109_5424

28 BOA, C.DH. 84_4179; C.DH. 24_1193. Bir başka örnekte 1832-1833 tarihli ve Sakız Adasına ait olan nüfus/yoklama defterinin girişinde adadan gelen defterlerin Cerîde Odasında olan defterlerle karşılaştırıldığı ve adadan gönderilen defterlerde yazılan kişilere numara konulmadığı belirtilmiş ve bu nedene bağlı olarak Sakız'da yeni bir nüfus sayımının yapıldığı ifade edilmiştir. NFS.d 3807, s.3

hazırlanıp,²⁹ ordu dairelerinin merkezine gönderilen nüfus defterleri buralarda kurulmuş olan yerel/bölgesel Cerîde Odalarının nüfus mukayyitleri tarafından temize çekilmektedir.³⁰ Temize çekilme işleminin taşradan gelen defterlerden farklı farklı evraklar türetmek olduğu söylenebilir. Bu bağlamda eldeki defterlerden hareketle askerlik yaşında olanlar için ayrı (esnan-ı askeriye), askerlik çağına dâhil olmayanlar için ayrı, bir hanede tek başına ikamet edenler için ayrı ve *tüvana* ile *tüvana* olmayanlar için ayrı defterler hazırlanmaktadır.³¹ Sonrasında ise ordu meclisinde kayıtları yapılan bu evraklar sebt (yazma/kaydetme) ve terkim (numaralandırma) için İstanbul'a gönderilmektedir.³² Nitekim İstanbul'a gönderilen evraka misal olarak Hassa Ordu dairesinde hazırlanan 40 kıta nüfus defterinin ya da Harput eyaletindeki çeşitli sancaklara ait nüfus defterlerinin Cerîde Muhasebesine irsal edildiğini ifade eden yazışmalar örnek olarak gösterilebilir.³³

Bu noktadan değerlendirildiğinde 1844-1845 yıllarından itibaren ordu dairelerinin merkezlerinde kurulduğuna kanaat getirdiğimiz Cerîde Odalarının kendi bölgelerine ait olan nüfus defterlerinden hareketle tahriri yapılan nüfusu 5 farklı hususa göre ayıran defterler ve ayrıca cetveller hazırladıkları söylenebilir. Zikrettiğimiz cetveller incelendiğinde bunların ordu dairelerinin toplam erkek nüfuslarını, askerlik çağında olan kişilerin nüfuslarını ve her daireden nüfusa göre istibdal olunacak neferatın sayısını gösterdiği söylenebilir.³⁴

Cerîde Odasının personelinin taşralardan gelen defterleri temize çekmek ve 1844'ten sonra cetveller hazırlamak dışında zaman zaman yaptığı işlerden birisi de bizatihi nüfus sayımı yapmaktır. Bu bağlamda örneğin 1834 yılında Küçükçekmece'ye bağlı olan Suyolu karyesinin tahriri için odanın memurlarından İsmail Efendi'nin görevlendirildiği söylenebilir.³⁵ Keza kurumun başkâtibi olan Rıfki Bey'in de Konya eyaletinin sayımına memur edildiği ve 1838 yılının Ağustos ayında vazifesini tamamlayarak başkente döndüğü görülmektedir.³⁶ Tanzimat'ın ilanından sonra da oda kâtiplerinin tahrir için yine taşraya gönderilmelerine devam edilmiştir.³⁷

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız odanın yaptığı bu işler dikkate alındığında 1830-1844 arasında odada yapılan mesainin temelde klasik yüzyıllardaki defterhanenin işleri ile kısmen benzerlikler gösterdiği söylenebilir.³⁸ Bu bağlamda Cerîde Odasının, yeni olmaktan ziyade Klasik Dönemde defterhanenin yaptığı eski uygulamaların XIX. yüzyıldaki gerekliliklere göre tekrardan şekillendirilmesiyle işlevsellik kazanan bir yapı olduğu iddia edilebilir. Ayrıca mezkûr odanın Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfus müdürlüklerinin ilk nüvesi/atası olduğu yönündeki benzetmenin de uygun olduğu düşünülmektedir.³⁹

C. Küçük 1840'tan sonra Cerîde Odasının (tarih vermeden) önce *Tahrir-i Emlak* idarelerine,

29 BOA, A.} MKT. 124_77, A.} MKT. 124_88, A.} MKT. 94_2, A.} MKT. 181_63, A.} MKT. 229_71. Defter örnekleri için bkz. BOA, NFS.d 9078; 18744, 16777

30 BOA, İ.MSM.11_221

31 BOA, İ.DH. 69_1315

32 BOA, İ.MSM.11_221

33 BOA, A.} MKT. 20_22, BOA, C.DH 264_13164

34 Cetveller için Bkz: Ek; 1,2

35 BOA, HAT. 335_19232

36 BOA, C.DH 9_424

37 Örneğin 1840 yılının Ocak ayında dört, Şubat ayında ise on kişi Tanzimat-ı Hayriye usulünce tahrir yapmakla görevlendirilmişlerdir. BOA, ML. MSF. d. 18945, s.12. aynı evrakın tarihsiz olan ekinde on bir kişinin sayım yapmakla vazifelendirildiği görülmektedir. BOA, ML.MSF.d 18945, ek.16/2

38 “*Tahrir sonunda müsveddeler iki nüsha olarak temize çekilir, biri defterhanede saklanırken diğeri ait olduğu beylerbeyliğine gönderilirdi. Tahrir neticesinde mufassal, icmal/mücmel ve evkaf defterleri tertip edilirdi.*” Mehmet Öz, “Tahrir”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (2010), 39/425-429

39 Musa Çadircı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi* der: Tülay Erçoşkun, (Ankara, İmge Kitapevi, 2017), 131

kısa bir süre sonra da *Ahz-ı Asker* (1886) idarelerine bağlanarak asli fonksiyonunu kaybettiğini söylemektedir.⁴⁰ Buradan hareketle belki de 1844 yılından sonra ordu dairelerinin merkezlerindeki Cerîde Odalarının temelde askerî amaçlara vakfedildiği ve kısmen askere alma dairelerine veriler hazırlayan bir alt kuruluş gibi çalıştığı iddia edilebilir.

2. Cerîde Odasının Personelleri

2.1. Cerîde Odası Nazırı

Bilindiği üzere odanın ilk nazırı Mehmet Said Efendi'dir. Mehmet Said Efendi'nin II. Mahmut'un saltanatı boyunca görevine devam ettiği söylenmektedir.⁴¹ Bu beyanın yanlış olmamakla birlikte eksik olduğu ifade edilmelidir. Şöyle ki Sicill-i Osmani'deki açıklamalara göre Cerîde Nezaretine 1834 yılında Süleyman Faik atanmıştır.⁴² Bununla beraber Şubat 1835 tarihli bir yazışma incelendiğinde Süleyman Faik Efendi'nin daha bu tarihte Şikk-ı Evvel Defterdarı olduğu görülmektedir.⁴³ Buna karşın arşiv personeli tarafından H. 1250 (M.1834-1835) olarak tarihlendirilmiş bir başka belgede ise Süleyman Faik Efendi'nin Cerîde Nazırı olduğu belirtilmektedir.⁴⁴ Bu bağlamda Mehmet Said Efendi'nin 1834-1835'te görevinden azledildiğini ve muhtemelen Süleyman Faik Efendi'nin en erken ihtimalle Mart 1835 ya da kısa zaman sonrasında odanın yeni nazırı olarak mesaiye başladığı söylenebilir.⁴⁵ Yeni nazırın II. Mahmut'un güvenine sahip olduğu düşünülebilir. Şöyle ki II. Mahmut görevi sırasında hasta olan ve tebdil-i hava için damadının boğazdaki evinde kaldıktan sonra sağlığına kavuşan Cerîde Nazırına kendisine yeni bir ev inşa ettirmesi için 20.000 kuruş atıye vermiştir.⁴⁶

Süleyman Faik Efendi'nin ilk sayımda bizzat taşraya gönderilmiş personellerden birisi olduğu ve buradan hareketle nüfus sayımlarında (her ne kadar Bab-i Defter-i'nde görevli olsa da) Mehmet Said Efendi'den daha tecrübeli olduğu ve bu sebepten yeni nazır olarak tercih edildiği iddia edilebilir.⁴⁷

Süleyman Faik Efendi'nin görev süresi anlaşıldığı kadarıyla 2 yıl kadar sürmüştür.⁴⁸ H. 1254 (M.1838-1839) olarak tarihlendirilen bir yazışmaya göre Süleyman Faik Efendi'nin vefatı sonrası göreve (Bu atamanın sebebi için kaderin bir cilvesiyle birlikte becerikli personel eksikliği de denilebilir.) *Esham Muhasebeciliği* yapan ve kurumun eski nazırı olan Mehmet Said Efendi geçmiş tecrübelerine binaen yeniden Cerîde Nazırı olarak tayin edilmiştir.⁴⁹

TDVİA'daki "*Cerîde Nezareti*" maddesinde her ne kadar bu tarihte Cerîde Muhasebecisi olarak Süleyman Faik Efendi geçse de Mart 1838'e ait kayıtlardan anlaşıldığı üzere yeniden düzenlenen kurumun başındaki kişi Mehmet Said Efendi'dir.⁵⁰ Ayrıca aynı tarihte muhasebecinin

40 Küçük, "*Cerîde Nezareti*", 409

41 Aydın, "*Sultan II. Mahmud Dönemi*", 90

42 Mehmet Süreyya, *Sicil-i Osmani* (Haz: Nuri Akbayar), (İstanbul, Cilt:5, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 1539

43 BOA, AE.SMHD.II. 92_7628

44 BOA, HAT 778_36477

45 Süleyman Faik Efendi'nin Cerîde Nazırı olarak atanmasına dair tarihsiz evrak için bkz. BOA, TS.MA.e. 580_38

46 Süleyman Faik Efendi'nin hastalığının II. Mahmut'a iletildiği yazışmada Cerîde Nazırının uzun yıllar devlete yaptığı hizmetleri ve saltanata/sultana sadakati dolayısıyla lütfü celile-i hazreti cihandariye sezavar olduğu ifade edilmiştir. BOA, HAT. 778_36477

47 İlk umumi sayımda Saruhan Sancağının tahririni Süleyman Faik Efendi yapmıştır. "*Haremeyn Muhasebecisi Süleyman Faik Efendi kulları idüğü*" Bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, (Ankara, T.C Başbakanlık DİE, 1995), 132

48 Aralık 1837 tarihli ve Cerîde Odasına ait bir yazışmada Süleyman Faik mührü görünmektedir. BOA, C.DH 60_2987

49 BOA, HAT 473_23123

50 "28 Şubat 1838 tarihinde defterdarlık tabirinin kullanılması yasaklanarak Maliye Nezareti kurulurken Bab-ı Defterdari'nin

maaşının da zamlanarak 7.500 kuruştan⁵¹ 10.000 kuruşa yükseltildiği anlaşılmaktadır.⁵²

2.2. Ceride Odasının Memurları

Ceride Odasının ilk kuruluşunda 5-10 personelden mürekkep olduğu daha önce belirtilmiştir. Bununla birlikte Temmuz 1831 yılında kurumdaki kâtiplerin sayısının 13 kişiye çıkarıldığı söylenebilir.⁵³ Bu tarihte odada görevli kâtiplerin maaşlarının toplamı 6.575 kuruştur. Buna Nazır Efendi'nin 7.500 kuruşluk maaşı ve çeşitli masrafların eklenmesi ile kurumun bu tarihteki giderlerinin toplamı 14.256 kuruştur.⁵⁴

Odanın personel sayısı ve masraflarının kronolojik olarak takip edilmesi kurumun yaptığı işin büyüklüğü adına bir fikir verebilir. Ekim 1832 yılına gelindiğinde kâtiplerin sayısının artırılarak 21 kişiye çıkarıldığı dikkat çekmektedir, buna bağlı olarak kâtiplerin maaşının toplamı da bu tarihte neredeyse %50 artışla 9.175 kuruşa yükselmiş, nezaretin toplam gideri ise 17.020 kuruşa çıkmıştır.⁵⁵ Aynı yılın aralık ayında maaş ve çeşitli masrafların toplamı 17.549 kuruştur, ayrıca bu tarihte 29 adet defterin yeniden yazıldığı ve bunlar için yeni ciltler hazırlandığı görülmektedir.⁵⁶ Bu bağlamda nezarete işlerin 1832 yılıyla birlikte artış gösterdiği düşünülebilir.

Aralık 1833'e baktığımızda personel sayısı aynı kalmakla birlikte toplam giderin 16.783 kuruşa düşmüştür.⁵⁷ Ekim 1834'te kâtip maaşları 9.425 kuruşa⁵⁸, Kasım 1835'te ise 10.175 kuruşa çıkmıştır.⁵⁹ 1834-1835 arasında kâtiplerin maaşlarının artma sebebi Eylül 1835'teki 3 yeni personel istihdamı olmalıdır.⁶⁰

1836 yılına ait yazışmalarda nezaretteki işlerin yolunda olduğu, bununla birlikte odanın kâtiplerinin aylıklarının yetersizliğine binaen sıkıntı çektikleri söylenebilir. Buna bağlı olarak personelinin ızdıraptan vareste olması için odanın kâtiplerinin maaşlarına zam yapılması talep edilmiştir.⁶¹ Bu tarihli yazışmalarda zam yapılması arzulanan personel sayısı 21'dir ve bunların maaşları 100 kuruş ile 1000 kuruş arasında değişmektedir. Muhtemelen 1835 yılında yeni istihdam edilen 3 personel, bu zamma dâhil edilmemiştir.⁶² Odada nazırdan sonra en yüksek maaşları Anadolu

---

çeşitli kalemleri de yeniden düzenlendi. Birbiriyle yakından ilgili olan daireler birleştirildi. Defterdarlık zamanındaki Ceride ve Mevkufat kalemleri de birleştirilerek Ceride Muhasebesi yeniden kuruldu, Ceride Muhasebeciliğine de Süleyman Faik Efendi tayin edildi" Küçük, "Ceride Nezareti", 409-410

51 BOA, HAT 1287_49979. Evrakta tarih yoktur. Arşiv personeli tarafından H. 1252 (M.1836-1837) olarak tarihlendirilmiştir. Bununla birlikte aynı yıla ve Ceride Odasının masraflarına ait çeşitli evraklarda nazırın maaşı halen 7.500 kuruş olarak gözükmektedir. Bu bakımdan H. 1252 olarak tarihlendirilmiş evrakın H. 1254 (M.1838-1839) yılına ait olması ihtimal dâhilindedir.

52 Ceride Muhasebesinin bir alt kalemi olarak çalışmalarına devam Ceride Odasının giderlerinin 1838 ila 1840 arasında 25.000 kuruşa kadar yükseldiği görülmektedir. Bunların içine mevkufat, mukataat ve jurnal kalemleri de dâhil edildiğinde Ceride Muhasebesinin aylık masraflarının 60.000 kuruşa yaklaştığı ifade edilebilir. BOA, ML.MSF.d 18945, ss.14-15

53 BOA C.ML 101_4462

54 Nazır ve kâtiplerin dışında toplam gidere Odacı aylığı, saka, yamak ve hammaliye ile mahzenci ücretleri de dâhildir. BOA, C.ML 101_4462

55 BOA, C.DH 127_6326

56 Temize çekilen defterlerin ciltleri için mücellide tanesi 10 kuruştan toplam 290 kuruş ödenmiştir. Ayrıca bu defterler için yeni kâğıtlar alınmış bunun da bedeli haricen 993,5 kuruş tutmuştur. C.DH 75_3712, C.DH. 84_4156

57 BOA, C.DH 136_6761

58 BOA, C.DH 103_5141. Masraflar kaleminde ekstra bir harcama görünmemektedir.

59 BOA, C.DH 209_10408

60 BOA, HAT. 1595_30

61 BOA, C.DH 53_2646

62 Personel sayısının artırılmasının temel sebebinin yoklama defterlerinin yanında bu tarihte yeni yapılan tahrir defterlerinin de

ve Rumeli kıtalarının başkâtipleri olan efendiler almaktadır ki bu da oda personelinin zaman içinde Anadolu ve Rumeli olarak ikiye ayrıldığını göstermektedir.⁶³ Personelin 12'si Anadolu tarafından gelen defterlerle 8'i ise Rumeli kıtasından gelen evraklardan sorumludur. Bunların haricinde kalan 1 kişinin görevi ise tahrirat yamaklığıdır.⁶⁴ Personel için arzulan zamlar 25 kuruşla 250 kuruş arasında değişmektedir. Tablo-1 de kâtip efendilerin mevcut maaşları ile istenen zamlardan sonra alacakları aylıklar gösterilmiştir.

Tablo-1: Ceride Odası Personelinin Eski ve Zamlı Maaşları⁶⁵

Anadolu Canibi			Rumeli Canibi		
Görev	Eski Maaş	Zamlı Maaş	Görev	Eski Maaş	Zamlı Maaş
Başkâtip	1.000	1.250	Başkâtip	1.000	1.250
Memur-u Sani	500	600	Memuru Sani	500	600
Yamak-ı Evvel	500	525	Yamak-ı Evvel	500	525
Mukayyit	325	350	Mukayyit	250	350
Defterci	250	300	Mukayyit	150	200
Mukayyit	225	300	Mukayyit	125	175
Mukayyit	175	200	Mukayyit	100	150
Mukayyit	250	300	Mukayyit	200	250
Mukayyit	250	300	Tahrirat Yamağı	350	400
Mukayyit	250	300			
Mukayyit	200	250			
Mukayyit	125	150			
Toplam	4.050	4.825	Toplam	3.175	3.900

1836 yılının Mayıs ayından itibaren nezaretin giderlerinin arttığı ve masrafının aylık 20.000 kuruşa yaklaştığı görülmektedir. Nitekim aynı ayda kâtiplerin maaşlarının toplamı 11.675 kuruşa, nezaretin genel gideri ise 19.425 kuruşa ulaşmıştır.⁶⁶

1836 Mayıs'tan 1837 Ocak ayına kadar odanın genel giderleri 19.000 kuruştan aşağı düşmemiştir.⁶⁷ 1837'nin Mayıs ila Eylül arasındaki dönemde özellikle kâtiplere ödenen maaşların artışı dikkat çeker. Bu bağlamda kâtip efendilere Mayıs'ta 13.950⁶⁸ Eylül'de ise 14.400⁶⁹ kuruş maaş ödenmiştir. 1837'nin Mayıs (22.655 Kuruş) ile Eylül (22.535 Kuruş) aylarındaki miktarlardan hareketle odanın giderlerinin 1 yıllık sürede 3.000 kuruştan fazla artış gösterdiği anlaşılmaktadır.

Ceride Odasının başkentteki yapılanması dışında taşrada 6 ayda bir yoklama defterleri

nezarete gönderilmesi olduğu düşünülebilir.

63 Ceride Nezareti ilk kurulduğunda Anadolu için ayrı Rumeli için ayrı personeller alınması düşünülmüşse de bundan vazgeçilip müstakil bir memur tayinine karar verilmiştir. Aydın, "Sultan II. Mahmud Döneminde", 90

64 BOA, C.DH 53_2464 no'lu belgeye göre odada 28 personel vardır ve bunların 7'sinin maaşları kâfi derecede olduğu için zam yapılmasına gerek yoktur. Muhtemelen bu kast edilen personel odanın çeşitli ihtiyaçlarını gören saka, hamal vb. görevliler olmalıdır.

65 "Ceride odasından dun maaşla müstahdem efendilerin şehriye maaşları" BOA, C.DH 53_2646

66 BOA, C.DH 90_4489

67 BOA, C.DH 74_3654; C.DH. 74_3683, BOA, C.ML 151_6380

68 BOA, C.DH 116_5775

69 BOA, C.DH 148_7390

hazırlamakla görevlendirilmiş ve bu bağlamda kazalardaki doğum, ölüm, göç gibi demografik olayları kaydeden⁷⁰ ve bu defterleri İstanbul'a göndermekle vazifeli *nüfus mukayyitleri* ve bunların amirleri pozisyonunda olan *nüfus nazırları* da bulunmaktadır.⁷¹ Bu personellerin genelde taşradaki muteber ve güvenilir ahaliden olan kimselerden seçildiği ve memuriyetlerinin İstanbul tarafından kendilerine verilen beratlarla tasdiklenmektedir.⁷² Mahir Aydın'ın tespitlerine göre, bu vazifeleri yapmakla görevlendirilen kişilere verilmiş en düşük maaş 20 kuruşken en yüksek maaş 250 kuruştur.⁷³ Ayrıca bu vazifeyi bila-maaş olarak yapanlar da mevcuttur.⁷⁴

Zaman zaman bu işi ifa eden personellerin yetersizliklerinden yahut suiistimallerinden dolayı görevlerinden alındıkları anlaşılmaktadır.⁷⁵ Bu bağlamda 1834-1835 yıllarında Bozok ve Nevşehir sancaklarındaki nüfus mukayyitlerinin görevden el çektilerinde yerlerine yenilerinin tayin edilmeleri örnek olarak verilebilir.⁷⁶ 1844 yılındaki sayımlarla birlikte taşradaki nüfus nazırı ve mukayyitlerin yaptığı işlerin değişmediği, bununla birlikte bu görevlilerin sayım konusunda tecrübeli olmalarından dolayı merkezden gönderilen sayım memurlarına yardım etmekle vazifelendirildikleri ifade edilebilir.⁷⁷

Nezaretin taşra teşkilatının da merkez büro gibi zamanla büyüdüğü dikkat çekmektedir. Odanın Anadolu'daki *defter nazırı* ve *mukayyitlerinin* kayıtlarının olduğu bir defter incelendiğinde Anadolu kıtasının büyük çoğunluğunda ilk sayımdan itibaren *nüfus nazırları* ve *mukayyitlerinin* tayin edildiği görülmektedir. Musa Çadircı'nın konuya değindiği bir çalışmada 1831-1836 yılları arasında Anadolu'nun pek çok bölgesinde *defter nazırlıklarının* ihdas edildiğini belirtmektedir.⁷⁸ Bu bahiste özellikli bir örnek olarak Saruhan'dan bahsedilebilir. Saruhan Livası *nüfus nazırı* 250 kuruş maaşla Mart 1832 tarihinde vazifeye atanmıştır. 1839'un Mayıs ayında livanın *nüfus nazırının*

70 Taşrada bu işlemlerin düzgün yapılması adına merkezden sürekli uyarılar gönderildiği anlaşılmaktadır. 1836 tarihli bir ilam için bkz. C.DH 109-5424. Rumeli kıtasına gönderilen 1838 tarihli bir hükümde de buralardaki defter nazırlarına yoklama defterlerinin düzgün tutulması için ikazlarda bulunulmuş, defterlere kişilerin eşkâl, yaş ve cizyelerinin yazılması gerekliliği belirtilmiştir. Bkz. BOA, ML.MSF.d 7406.

71 İlk etapta yoklama defterlerinin 3 ayda bir gönderilmesi düşünülmüşse de bundan vazgeçilmiştir. Taşralarda yoklama usulü için nüfus nazırı ve mukayyitlerin görevlendirilmesi fikri anlaşıldığı kadarıyla sahada bizzat tahriri icra eden mübaşirlerin Mehmed Said Efendi'yle olan görüşmelerinde dile gelmiştir. Bu bağlamda ıslahattan daimi olarak fayda sağlanması adına taşrada bu işleri yapacak emin ve mutemet kişilerinin mukayyit olarak nasb edilmesine karar verilmiştir. Sistemin uygulanması noktasında Anadolu ve Rumeli kıtalarında farklı uygulamalar olduğu söylenebilir. Bu bağlamda nüfus nazırlarının Anadolu'daki liva merkezlerinde (kürsî elviye) görevlendirilmesi düşünülmüşken Rumeli'de her kaza için nüfus nazırı ve mukayyitleri atanmasına karar verilmiştir. Keza taşraların imam, muhtar, ayan, mütesellim, papaz, kocabaşı gibi görevlilerin de bu işlere yardımcı olması gerektiği ifade edilmiştir. BOA, HAT. 335_19202

72 M. Aydın, "*Sultan II. Mahmud Döneminde*", 94-95

73 İlerleyen zaman diliminde 20 kuruştan daha düşük aylıklara da çalışan nüfus mukayyitleri de mevcuttur. Örneğin Niğde Livasına ait [...] kazasıyla Sığıla Sancağının Kızılhisar kazası nüfus mukayyitlerinin maaşı 10 ve 15 kuruştur. BOA, D.BŞM.d, 42279, s.147 ve 157. Kangırı kazasında da 10 kuruş maaşla istihdam edilmiş bir nüfus mukayyiti bulunmakla birlikte kendisi beratsızdır ve aylığı açıktan ödenmektedir. BOA, ML.MSF.d 19293

74 M. Aydın, "*Sultan II. Mahmud Döneminde*" s.95. Örnek olarak Rodos, Taşoz, Semadirek gibi adalarla Konya, Akşehir, Hamidabad, Sığıla ve Terkemış vb. yerlerin nüfus nazırları gösterilebilir. Özellikle ilk genel sayımın hemen sonrasında atanan nüfus nazırlarının büyük çoğunluğu bila-maaş vazife almışlardır. BOA, D.BŞM.d 42279, ss.52-53,80,88,92, 102, 154

75 Çeşitli uyarılara karşın yoklama defterlerinde bu usullere dikkat etmeyen nüfus nazırı ve mukayyitin azledildiğini gösteren örnek bir vesika için bkz. BOA, C.DH. 142_7070 Beceriksizliği sebebiyle azledilen bir mukayyit için bkz. Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, (Ankara, TTK, 1991), 47

76 BOA, C.DH 13/664,267-13343, HAT.1245/48322

77 BOA, İ.MSM. 11-221

78 M. Çadircı, "*Anadolu Kentlerinin*", 47

aylığı 500 kuruşa yükseltilmiştir.⁷⁹ Keza livadaki Turgutlu, Ilıca, Adala, Gördes, Kayacık, Akhisar, Marmaracık gibi yerlere de ilk sayımdan itibaren farklı tarihlerde, standart olmayan ücretlerle *nüfus mukayyitleri* tayin edildiği görülmektedir.⁸⁰ Bir başka misal olması adına ise Kayseri’de ise *nüfus nazırı ve mukayyitlerin* 1834 yılında göreve başladıkları söylenebilir.⁸¹

Teknik olarak aynı işleri yapmakla birlikte *nüfus nazırları ve mukayyitlerinin* tıpkı Cerîde Odasının merkezinde olduğu gibi genelde tek tip bir ücretleri olmadığını belirtmek gerekmektedir. Hatta zaman zaman amir pozisyonundaki *nüfus nazırları* ile astları olan *mukayyitlerin* de aynı maaşlara çalıştıklarını görmek ilginçtir. Örneğin, Ala’ye sancağındaki nazırın aylık maaşı 100 kuruşken Ala’ye merkez (*Mukayyid-i nüfus nefsi-i Ala’ye*) ve nevahideki (*Mukayyid-i nüfus Nevahi-i Ala’ye*) sorumlu *nüfus mukayyitlerinin* de maaşlarının 100 kuruş olduğu görülmektedir.⁸² Kangırı’da ise farklı kazalarda görevlendirilmiş 8 *nüfus mukayyidi* vardır ve bunların maaşları da 10 kuruşla 100 kuruş arasında değişmektedir.⁸³

Sonuç

Buradaki izahlardan hareketle çalışmada bu kurum hakkındaki bilgiler detaylandırılmaya çalışılırken mezkûr yapıdan bazen Cerîde Nezareti, daha çok *Cerîde Odası* ve zaman içinde kurumun isminin tekrardan değişimine binaen *Cerîde Muhasebesi* olarak ifade edilmiş, kurumun nüfus işleri noktasındaki yapısı, faaliyetleri ve değişimi buna bağlı olarak bir bütün şeklinde izah edilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte kanaatimiz bu oluşumdan *Cerîde Odası* şeklinde bahsetmenin daha doğru olduğudur.

Cerîde Odasının temel vazifesinin taşralardan gelen defterleri temize çekmek, 1844’ten sonra askere alınacak nüfusun tespiti adına cetveller hazırlamak olduğu ifade edilebilir. Bunun yanında oda personelinin bizzat sayım yaptığı da vakidir. Bununla beraber Cerîde Odasının böyle önemli bir vazifeyi/vazifeleri icra etmekle birlikte bir örneklem bilimi olan istatistiğin icra ettiği fonksiyonları (basitçe bir tabirle mevcut bulunan zaman yahut geleceğe dönük çıkarımlar yapmak) gerçekleştirmediği yahut kurumdan zaten bu tarz bir iş de istenmediği de söylenebilir. Bu bağlamda odanın istatistik bilimi ile olan ilişkisinin; verilerin toplanması, işlenip özetlenmesi ile sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bakımdan odanın bir istatistik birimi olarak düşünülmesi zannımızca yanlıştır.

Bununla beraber odanın kurulduğu andan itibaren burada istihdam edilen kâtiplerin işlerinin tanımı gereği uğraşlarının cidden çetin olduğunu belirtmek gerekmektedir. Buna ek olarak biraz da dönemin şartları gereği ehil personelin eksikliği de eklendiğinde işler büsbütün problemlile hale gelmektedir.

Günümüzdeki bilimum teknolojik imkânlara karşın bir veya birden fazla kazanın yahut sancağın nüfus defterleri üstünde çalışmanın dahi bizleri ne kadar zorladığı düşünüldüğünde oda personelinin işlerinin ne kadar sıkıntılı olduğu anlaşılabilir. Hele ki son demde 720.000 kişinin yazıldığı defterleri⁸⁴ sadece 2 kâtibin temize çektiği düşünüldüğünde yapılan işin ağırlığı daha net şekilde ortaya çıkmaktadır. Odanın kurulduğu andan itibaren istihdam edilen memur sayısının sürekli artması da bu minvalde düşünülmalıdır. Ayrıca son olarak aslında bu işler için yine de 20-25

79 BOA, D.BŞM.d 42279, s.96

80 BOA, D.BŞM.d 42279, ss.96,97,98,99

81 Çadırcı, “Anadolu Kentlerinin” s.47

82 BOA, ML.MSF.d 1687, s.2. Alaiye örneğinde Jurnal Katiplerinin maaşlarının nüfus nazırı ve mukayyitlerinden daha fazla olması dikkat çekmektedir.

83 BOA, ML.MSF.d 19293

84 Aralık 1845 yılında Hassa Ordusu dairesine bağlı kaza sayısı 248 iken buralarda 720.000 den fazla nüfus bulunmaktadır. İ.MVL. 69-315. Bir başka evrakta ise Hassa Ordu dairesindeki kaza sayısı 226, Dersaadet dairesinde 183, Rumeli’de 161, Anadolu Ordu dairesinde ise 156 kaza olarak 4 ordu dairesinde toplam 726 kaza olduğu görülmektedir. BOA, TS.MA.e 65_14

memurun kâfi gelmeyeceği açıktır.

Kaynakça

T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

AE.SMHD.II (Ali Emiri Mahmud 2), 92_7628

D.BŞM.d (Başmuhasebe Kalemi Defterleri) 42279

C.AS (Cevdet Askeriye) 300_12459

C.DH (Cevdet Dâhiliye) 74_3683; 74_3654, 90_4489, 52_2646; 109_5424, 84_4179; 24_1193, 135_6725; 127_6326,75_3712, 84_4156,136_6761, 103_5164, 9_424, 264_13164, 60_2987, 127_6326, 136_6761, 103_5141, 209_10408, 75_3712, 84_4156, 53_2646, 53_2464, 90_4489, 74_3654, 74_3683, 116_5775, 148_7390, 109_5424. 142_7070,13_664, 267_13343,

C.ML (Cevdet Maliye) 101_4462; 151_6380,

A. {DVN (Divan-ı Hümâyûn Kalemi) 26_52

HAT (Hatt-ı Hümâyûn) 335/19214; 335_19216, 335_19220, 335_19222, 355_19226, 335_19232, 1287_49979, 473_23123, 1595_30, 778_36477, 1595_30, 335_19202, 1245_48322

İ.DH (İrâde Dâhiliye) 204_11751; 69_1315

İ.MVL (İrâde Meclis-i Vâlâ) 69_315

İ.MSM (İrâde Mesail-i Mühimme) 11_221

KK.d (Kamil Kepeci Defter) 6578

ML.MSF.d (Maliye Nezâreti Masârifât Defterleri) 1687; 7406, 18945, 19293

MAD. d (Maliyeden Müdevver Defterler) 19047

MVL (Meclis-i Vâlâ Evrakı) 141_13

A.} MKT. (Mektubî Evrakı) 20_22; 124_77, 124_88, 94_2, 181_63, 229_71

NFS.d (Nüfus Defterleri) 3807; 3864, 9078; 18744, 16777

TS.MA.e (Topkapı Sarayı Müze Arşivi Evrakı) 67_8, 65_14, 580_38

İnceleme ve Araştırma Eserler

Akyıldız, Ali, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform (1836-1856)*, Eren Yayıncılık Kitapçılık, İstanbul, 1993.

Aydın, Mahir, “Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri”, *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi*, İstanbul, 1990, ss.81-106.

Çadırcı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK, Ankara, 1991.

Çadırcı, Musa, *Tanzimat Sürecinde Türkiye-Ülke Yönetimi (Der: Tülay Erçoşkun) 2. Baskı*, İmge Kitapevi, Ankara, 2017.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, T.C Başbakanlık DİE, Ankara, 1995.

Karpat, Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914 (Çev. Bahar Tırnakçı)*, 2. Baskı, Timaş, İstanbul, 2010.

Küçük, Cevdet, “Ceride Nezareti”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c:7, İstanbul, (1993): 409-410.

